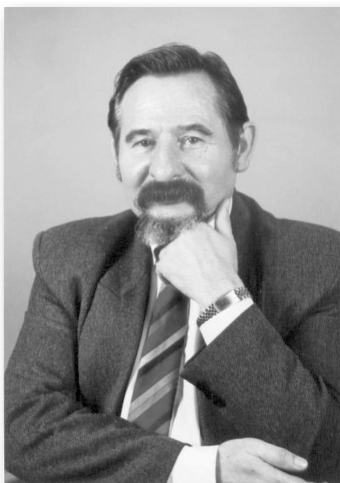

Порівняльне літературознавство

LXX

Бувають люди, які запам'ятовуються одразу. Їхня щирість не підлягає переоцінці упродовж років. До них належить і професор Дрогобицького університету ім. І. Франка, доктор філологічних наук Микола Зимомря, якому 30 листопада 2016 р. виповнилося 70 літ від дня народження. Він відомий літературознавець, критик, перекладач, академік АН вищої школи України, член Національної спілки письменників України.

М. Зимомря народився в селі Голятин, що на Закарпатті. Закінчив відділення української та німецької філології Ужгородського університету (1967), аспірантуру Берлінського університету ім. Гумбольдта (1972), докторантуру при Інституті світової літератури ім. Максима Горького в Москві (1982). Захистив кандидатську ("Сприйняття української літератури в німецькомовному світі до 1917 року: До історії українсько-німецьких літературних зв'язків",

1972) та докторську "Сутність міжлітературних взаємодій та роль перекладу в художньому процесі", 1984) дисертації. Його науковий доробок пов'язаний передусім із вивченням українсько-німецько-польських культурних взаємодій упродовж XIX – XX ст. Працюючи в університетах України та Польщі, він плідно досліджує питання україністики, полоністики, германістики, перекладознавства. Автор понад 700 праць, що опубліковані різними мовами. Заслужують на увагу монографічні видання: "Рецепція творчості Тараса Шевченка в німецькомовному світі" (1976), "Художній переклад і рецепція в контексті взаємодії літератур" (1981), "Августин Волошин" (1994; 1995; 2006), "Джерела вічної краси" (1996), "Німеччина та Україна: у нарисах взаємодії культур" (1999), "Животворна змагальність освіти" (2000), "Благодать та її джерела" (2002), "Опанування літературного досвіду" (2003), "Виміри духовних змагань" (2006), "Гуманістичні вартості стосовно викликів сучасності" (2009), "Текст. Система. Поетика жанру" (2011), "Педагогічний доробок Ярослава Грицьковяна: контекст українського шкільництва в Польщі" (2014), "Радіопубліцистика: дискурс тексту" (2015), "Контекст традиції та новаторства" (2015). Добрий розголос викликали його збірки художньо-документальних нарисів та прозових творів "Долі в людях" (2006), "Час і життя" (2012), "Дзвін для ангелів" (2014), "Промінці студеного сонця" (2015). Щойно побачила світ збірка новел М. Зимомрі "Образки Срібної землі" (2016) українською мовою та в адекватних перекладах Тадея Карабовича польською мовою. До 160-річчя від дня народження М. Зимомря заснував літературно-художній альманах "Франкова нива" (2016). Про його широкий дослідницький діапазон свідчить упорядкування творів багатьох авторів, зокрема Ольги Рішаві ("Голуба мандрівка", 1979), "Рокам подвоєно ціну" (1996), Ю. Боршоша-Кум'ятського ("Молитви серця", 1995), О. Фельбаби-Косач ("Коли цвітуть троянди", 1998), М. Слабака ("Малинове коло", 2000), І. Трача ("До тебе, Україно, піснею прийду", 2000), Д. Павличка ("Наперсток", 2000), П. Головчука ("Корінням з України", 2000; "Кольорові сни", 2003), Г. Зимомрі ("Верховинські

співанки”, 2001), А. Трембач (“Вервиця”, 2002), О. Петик (“Лемківські пороги”, 2002), Я. Гудемчука (“Різноцвіття”, 2003), Л. Мудрак (“Спалах”, 2015), Й. Фиштика (“Сплеск”, 2015). З його ініціативи як упорядника видана низка наукових збірників: “Юрій Гуца-Венелін і слов’янський світ” (1992), “Професор Іван Гранчак” (1997), “Благовісник праці: Науковий збірник на пошану акад. М. Мушинки” (1998), “Тотожність та партнерство” (2000), “Дар служити науці” (2001), “Джерела інтерпретації” (2005; 2006), “Світ мови: поетика текстових структур” (2009), “Обрії наукового пошуку” (2011), “Орнаменти слова” (2011), “Література. Соціум. Епоха” (2012), “Життя зі словом” (2014), “Праця – формула успіху” (2015), “Контекст України: лишаймося собою” (2015) та ін. Здобула високу оцінку видана ним п’ятитомна серія “Україна – Польща” (1999 – 2006).

М. Зимомря переклав збірки поезій “Київ у травні” (2001), “Княгиня Європи” (2010) Д. Павличка, “Поезії” (2013) А. Мойсієнка – німецькою мовою, польськомовні твори “Гармонія псалму” (2003) Олександри Шевелло, німецькомовні розділи “Історії карпатських русинів” Михайла Лучкая (2004) – українською мовою, а також польськомовну працю Івана Павла II “Встаньте, ходімо!” (2005) та ін.

Наукові зусилля М. Зимомрі сконцентровані на таких напрямках, як теорія взаємодії літературних систем, рецепція українського письменства в німецькомовному світі з урахуванням результативності інформаційних, критично-оцінювальних та інтерпретаційних проєкцій. Ми зумисне прагнули лише виокремити те, що вдалося йому як ученому-літературознавцю й педагогові вищої школи зробити на науковій ниві.

Що ж, хай щастить на широкі дороги! Многая і благая літа!

Микола Ткачук, Геннадій Нога

Редакція журналу “Слово і Час” також щиро вітає ювіляра й зичить йому міцного здоров’я, нових творчих успіхів, справжнього людського гаразду.

Микола Зимомря

УДК 821(477).091(092):821(430).091(092)

ВЗАЄМОДІЯ ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ: ДМИТРО ЧИЖЕВСЬКИЙ ТА ЕДУАРД ВІНТЕР

Розглянуто питання взаємодії двох відомих славистів – Дмитра Чижевського (1894 – 1977) та Едуарда Вінтера (1896 – 1982). Ідеться про розвиток їхніх контактних і духовних взаємозв’язків із проєкцією на утвердження ними ідентичностей, зокрема, культурного (трансцендентного), національного та індивідуального характеру.

Ключові слова: взаємодія, творча особистість, ідентичність, самоідентифікація

Mykola Zymomyra. Interaction of Creative Personalities: Dmytro Chyzhevskiy and Eduard Winter
The article deals with the question of interaction of two creative personalities Dmytro Chyzhevskiy (1894–1977) and Eduard Winter (1896–1982). It focuses on the development of their contacts and spiritual interactions. These interactions are projected on their identity, especially of cultural (transcendental), national and individual character.

Key words: interaction, creative personalities, self-identification.

Духовна взаємодія передбачає створення такого суспільного тла, яке спонукало б носіїв тієї чи тієї культури розглядати процес обопільного засвоєння її кращих надбань задля рівноцінного взаємозбагачення мистецькими цінностями. Тут важливо враховувати динаміку зазначеної взаємодії, що відбувається за всіх епох, однак, хоч як це прикро констатувати, у неоднакових суспільно-історичних обставинах. Ілюстративним прикладом може послужити доба романтизму, на яку припала одна з найбільш плідних епох цієї взаємодії на рівні наступності художнього досвіду загалом.

Важко віднайти у славістичній науці ім'я, яке б так повноцінно увиразнювало одну стабільну індивідуальність, як постать Дмитра Чижевського (1894 – 1977). У його особі поєднувався вчений з універсальним баченням кращого з набутку, либонь, кожного представника мовного ареалу слов'янських народів, зокрема російського, українського, болгарського, польського, чеського. У цьому контексті вагомою постає така деталь: доробок науковця стосується, зокрема, недержавотворчих суб'єктів слов'янського світу, чільну основу якого завжди творила українська культура. Звідси – фіксація конкретики в концептуальному осмисленні взаємодії творчих особистостей із проекцією на суголосність їхньої думки та динаміку такого руху, що зумовлює результативний обмін досвідом.

Д. Чижевський та Е. Вінтер були представниками доби 20 – 70-х рр. ХХ ст., що на неї випали винятково складні випробування. Останні мали особливо драматичний характер для тих народів, які за різних історичних умов втратили свою суб'єктність і виокремлювали зацікавлення їхніми долями тільки у вимірах об'єкта. Проте, поза всяким сумнівом, обидві постаті об'єднувало “суголосність мислення” і ширше – феноменальне розуміння загальнолюдських вартостей, що зримо увиразнюють норму орієнтації на справжні гуманістичні ідеали. Власне, у цьому сенсі визначний австрійський і німецький учений, академік Е. Вінтер як літературознавець, а передусім – історик, теолог, публіцист і видавець, либонь, завжди поділяв болі українського народу як “недержавної нації”. Д. Чижевський, зі свого боку, характеризував систему українського письменства крізь призму змісту духовних устремлінь Шевченкового народу; за його оцінкою, мовиться про “літературу неповної нації”. Адже значна частка українського суспільства була фактично приречена на те, щоб денационалізуватися в організамах тих держав, із якими судилося мати сусідні межі, а відтак – інтегруватися, а радше – розмитися в культурній традиції того чи того, близького чи віддаленого народу. Звідси – “неповнота” базового розвитку духовних змагань, коли нерідко видається неможливим сягнути вершинних ходів, що зумовлюють природній характер літератури “державної нації”.

Дмитро Наливайко слушно зауважив, що аналогічні параметри еволюції були властиві окремим літературам “західних і південних слов'ян, але ніде, слід сказати, ця проблема не набрала такої гостроти, як в Україні, бо ніде ситуація не була такою критичною” [11, 83]. Із цього погляду постає примітним такий факт: як Д. Чижевський, так і представник німецькомовної культури Е. Вінтер визнавали феномен української літератури в умовах постійного інгібування (лат. *inhibus* – гальмування); її творці вирізняли самобутній статус українського художнього слова, забезпечивши визначальні тенденції його розвитку як явища на тлі європейському та світовому (див.: [18, 146]). Ведемо мову про систему української літератури, її домінуючий проблемно-тематичний масив, аргументовано окреслений – у порівняльно-типологічному зрізі – такими визначними вченими, як Павел Йозеф Шафарик (1795 – 1861), Ян Петр Йордан (1818 – 1891), Карл-Еміл Францоз (1848 – 1904), Вільям-Річард Морфілл (1834 – 1909) та багатьма іншими авторитетними дослідниками письменства слов'янських народів (див.: [7, 14; 6, 113-119]). Названі славісти розглядали українську мову як окреме ядро в слов'янському мовному ареалі; воно є основою духовних потреб нації в найширшому розумінні цього поняття. Д. Чижевському, з одного боку, й Е. Вінтеру – з другого, на мій погляд, удалося у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. по-новому й переконливо явити феномен української культури та її об'єктивні складники, що взаємодіяли – тією чи тією мірою – на всіх українських етнічних землях.

Приміром, слово та образ Т. Шевченка, Лесі Українки й І. Франка постають художнім вираженням ментальності українського народу, власне, незалежно від

того, де суцї його носії – у материковій Україні чи в умовах сучасної української діаспори. За спостереженнями Е. Вінтера, висловленими 7 жовтня 1972 р. в бесіді з автором цих рядків, мовиться тут про “кодову шкалу соціокультурної традиції українського народу, його усталених духовних запитів, а також світоглядних, моральних, соціальних вартостей”. Ця, за словами німецького науковця, “запрограмована закодованість” нуртує у філософських і художніх творах Григорія Сковороди (1722 – 1794), творчість якого зримо об’єднувала дослідницькі зацікавлення Д. Чижевського й Е. Вінтера.

Зважаючи на значний доробок Е. Вінтера, який посідав у чужомовній україністиці одне із чільних місць, слід зазначити: спеціальна праця монографічного характеру про розмаїту спадщину цього визначного дослідника, на жаль, і досі відсутня в українській історіографії та літературознавстві. Поза всяким сумнівом, він завжди виявляв свою виразно проукраїнську орієнтацію, обстоюючи її докладно й утверджуючи на рівні домінантної концепції. Ім’я Е. Вінтера невіддільне від заслуг німецькомовної славістики, досягнення якої – на пріоритетному рівні – пов’язуються з Й.-Г. Гердером, Й.-Х. Енгелем, Ф. Боденштедтом, Юлією Вірґінією, А.-Г. Вуцькі, Г. Адамом, К.-Е. Французом, К. Г. Маєром, Г. Кохом, Е. Вайнертом, П. Кірхнером, Р. Гебнером, Е. Райснером, С. Сімонекон, А. Волданом...

Е. Вінтер народився 120 літ тому 16 вересня 1896 р. в містечку Гроттау (нині Гродек, Чехія). Опісля студій в Інсбрукському університеті захистив, сягнувши 26-річного віку, докторську дисертацію (1921). Вона різнопланова: на її сторінках тісно переплетені культурознавчі, філософські, теологічні й соціологічні аспекти. Широкий резонанс викликала його габілітаційна праця “Філософія релігії та її історія”, яку вчений захистив 1934 року. У 20-х рр. працював приват-доцентом Німецького університету в Празі, у 1934–1939 рр. – професором, викладаючи курс лекцій з історії релігії та історії філософії. Певний час співпрацював з українськими навчально-науковими й освітніми осередками у стінах Українського вільного університету та Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, що функціонували у Празі. З огляду на подальший життєвий і творчий шлях ученого визначальними були такі етапи: 1945 року Е. Вінтер заснував інститут науки й мистецтва у Відні; з 1947 р. – завідувач кафедри історії народів Східної Європи в університеті ім. Мартіна Лютера в Галле-Віттенберзі, виконував також функції ректора (1948 – 1951). Переселившись 1951 р. до Берліна (Східна Німеччина), Едуард Вінтер розгорнув у стінах Академії наук та Берлінського університету ім. Гумбольдта багатогранну наукову діяльність. Зокрема, він заснував дві авторитетні серії та був їхнім фактичним видавцем: “Джерела й студії до історії Східної Європи” і “Матеріали до історії релігійної та наукової думки”. Йому судилося довге життя, упродовж якого Е. Вінтер до останнього подиху – 3 березня 1982 р. – не втрачав палкого інтересу до мови, мистецтва, культури й передусім історичного минулого українського народу. Саме того пам’ятного, не для ранньої весни по-літньому теплого дня авторові цих рядків випало працювати в домашньому архіві вченого й відчутти востаннє потиск його правиці (див.: [5, 47-48])...

Перші спроби Е. Вінтера щодо активної рецепції, загального осмислення фактів із багатостраждальної історії України припадають на початок 20-х років, осібно плідотворний період його праці у Празі. Улітку 1921 р. молодий духівник стає співзасновником міжнародної католицької спілки студентів “Пакс Романа”, членами якої були також уродженці з українських земель – Галичини, Буковини, Закарпаття. Його зв’язки з українцями стали міцною ланкою від 1924 р., коли Е. Вінтер розпочав діяльність у створеному ним

товаристві “Волфрамбунд”, де й відбувалися систематичні зустрічі між чехами, словаками, українцями, поляками, росіянами тощо. Лаконічні відомості про його культурно-просвітницьку діяльність знаходимо в першому випуску журнальної хроніки згаданого товариства, що побачила світ 1926 р. Саме на 1924 р. і припало особисте знайомство Е. Вінтера із Д. Чижевським, тодішнім професором Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі, а від 1929 р. – професором Українського вільного університету у Празі. Примітно, що в чеській столиці у 20-х – 30-х рр. працювало понад сімдесят видатних українських діячів, які гідно презентували на міжнародній арені науку, літературу й мистецтво України. Слід назвати передусім Дмитра Дорошенка, Леоніда Білецького, Софію Русову, Дмитра Чижевського, Івана Горбачевського, Дмитра Антоновича, Степана Смаль-Стоцького, Симона Наріжного, Степана Сірополка та ін. Без перебільшення можна стверджувати: Прага 20 – 30-х рр. була своєрідною аудиторією для українського духовного життя; цей факт необхідно розцінювати у сполучі з високими моральними засадами Т. Масарика (1850 – 1930) [12, 11; 3, 145-146]. До слова, у березні 1919 р. Михайло Грушевський був змушений емігрувати в Чехо-Словаччину, а невдовзі до Австрії, де знайшли притулок сотні українських культурно-освітніх діячів. Обидві столиці були своєрідними екстериторіальними центрами, де функціонували українські осередки. Того ж року саме у Відні М. Грушевському вдалося заснувати Український соціологічний інститут, що діяв упродовж 1919 – 1924 рр., із яким співпрацював Е. Вінтер. Автор “Історії України-Руси” редагував орган Української партії соціалістів “Борітеся – поборете!” й часописи “Східна Європа” й “Наш стяг”. За порівняно короткий час історик опублікував свою працю “Початки громадянства (генетична соціологія)” (Відень, 1921), а також важливі студії з питань українознавства загалом, зокрема: “Замітки і матеріали до історії української революції” (т. 1 – 4, Відень, 1922) Павла Христюка (1890 – 1941), “Галичина в рр. 1918 – 1920” (Прага, 1922) Михайла Лозинського (1880 – 1937), “Теорія нації” (Відень, 1921) Володимира Старосольського (1878 – 1942). Доречною видається згадка: в особистому книжковому зібранні Е. Вінтера числилися такі німецькомовні позиції, як: *Die Selbstständigkeitsbestrebungen in der Sowjet-Ukraine // Die Ukraine unter Fremdherrschaft*. Berlin, 1928; *Der Einfluß der Kirche auf das ukrainische Volksleben // Die Kirche und das östliche Christentum*. Berlin, 1930; *Bibliographie der wichtigsten Literatur über die Union der östlichen Kirche mit Rom (mit besonderer Berücksichtigung der Ukraine) // Die Kirche und das östliche Christentum*. Berlin, 1930; *Ukrainische Kultur // Ukraine von gestern und heute*. Berlin, (1933); *Der Deutsche Schweitpold Fiol als Begründer der ukrainischen Buchdruckerkunst // Gutenberg-Jahrbuch*, Bd. 11 (1936); *Schewtschenko und sein national-politisches Vermächtnis // Taras Schewtschenko. Der ukrainische Nationaldichter*. Berlin, 1937; *Die nationalen Minderheiten in der Ukraine // Handbuch der Ukraine*. Leipzig, 1941; *Bohdan Kwiatkowskyj und das russische soziologische Denken* (Berlin, 1921) Володимира Старосольського; *Die russische Propaganda und ihre polnischen Gönnern in Galizien. Dokumente des polnischen Russophilismus* (Berlin, 1915) та *Wie die Polen die Freiheit Anderer verstehen* (Berlin, 1915) Михайла Лозинського.

Зрозуміло, що така самобутня аура активізувала творчу взаємодію Д. Чижевського й Е. Вінтера, визначивши її основний зміст і характер німецько-українських міжкультурних зв'язків. До слова, коли над долею Українського вільного університету завис дамоклів меч, то прихильні українській справі німецькі вчені К.-Г. Маєр та Е. Вінтер стали в обороні цього вагомого осередку, одного із чинників незалежної української науки у вільному світі [13, 208], захистивши його статус 1942 року. Власне, того ж року з'явилася у видавництві

Юрія Тищенка друга частина оглядового нарису Д. Чижевського “Історія української літератури” (Прага, 1942, 146 с.), що була логічним продовженням праці Миколи Гнатишака (1902 – 1940) – автора “Історії української літератури” (Прага, 1941, 134 с.). Обидві книжки творили органічну цілісність і тривалий час були цінним набутком зацікавленого читацького загалу в Україні та за її межами. З-поміж інших видань Д. Чижевського, які мали благотворний вплив на творчий поступ Е. Вінтера, доцільно назвати такі публікації: “Філософія на Україні” (1926), “Нариси з історії філософії на Україні” (1931), “Український літературний барок” (Нариси; 1941; 1944), “Сковорода і німецька містика” (1929), “Філософія Г. С. Сковороди” (1934), “Про деякі джерела символіки Гр. Сковороди” (1935).

Що єднало цих двох учених? Насамперед “суголосність мислення”, універсальність дослідницьких пошуків з увагою до взаємодії культур споріднених і неспоріднених народів. Як зазначав Осип Данко, Д. Чижевський “з однаковою відданістю й такою самою безсторонністю досліджує культурні явища в німців і словаків, чехів і українців, поляків і росіян, лужицьких сербів, болгарів, французів і сербів” [2, 35]. Ці слова з повним правом можна адресувати й побратимові українського енциклопедиста – Е. Вінтерові, якого в’язали з Україною щирі захоплення її народом і культурою. Вони особливо зміцнили, а дослідницькі студії пожвавилися після того, як він побував 1924 року на львівській землі, скориставшись особистим запрошенням професора Львівської богословської академії Гавриїла Костельника (1886 – 1948). Як засвідчують щоденникові записки Е. Вінтера, автор відомої свого часу монографії “Шевченко з релігійно-етичного становища. Критична аналіза” (Львів, 1910) справив на німецького науковця велике враження. Численні факти підтверджують слушність висновку: саме доктор філософії Г. Костельник прилучив гостя із Праги до одержимого опрацювання спадщини Г. Сковороди, О. Духновича й Т. Шевченка, а також матеріалів, пов’язаних з етнографічними реаліями українських земель, зокрема Галичини, Буковини й Закарпаття. Е. Вінтер, за власним зізнанням, у Львові по-справжньому збагнув сутність “українського питання”, що тривалий час було недостатньою мірою забезпеченим на історичному, культурному й конфесіональному ґрунті. Останнє дослідникові добре прислужилося, коли восени 1940 р. він завершував свою капітальну працю “Візантія та Рим у боротьбі за Україну”, яка 1942 р. з’явилася німецькою мовою окремим виданням у Лейпцигу, а відтак – в українськомовному перекладі (Прага, 1944). Її актуальне звучання увиразнює той факт, що вже за доби нашої Незалежності відоме баварське видавництво “Флаціус-Ферлаг” випустило у світ з ініціативи Норберта Котовські нове видання із цінною передмовою доктора богословських наук Яна Лашека, завідувача кафедри історії релігії Карлового університету в Празі (Фюрт, 1993, 227 с.) [25]. Зі сторінок книжки автор постає на повен зріст в однозначній іпостасі – він переконливо обстоює одвічне право українського народу на свою свободу, право вільно жити на рідній землі. Варто нагадати: такому розумінню української справи сприяли особисті зустрічі вченого з багатьма львівськими діячами у стінах Наукового товариства ім. Т. Шевченка та Національного музею. До речі, міне 57 років і дослідник вдячним словом згадає ці обидві установи, відзначивши на сторінках збірки споминів “Моє життя на службі взаємодії народів” (Берлін, 1981), що “НТШ і Національний музей були культурно-науковими центрами високої проби” [29, 45]. У цьому контексті заслуговує на увагу такий факт: 1924 року, перебуваючи у Львові, Едуард Вінтер був прийнятий митрополитом Андреем Шептицьким у присутності Йосифа Сліпого та Клементя Шептицького.

У пов'язі з темою нашої розмови важливе значення мала поїздка Е. Вінтера також до Срібної Землі: упродовж 4 липня – 5 серпня 1925 р. вчений відвідав Ужгород, Мукачеве, Хуст, Берегове, а також села Коропець, Павшино, Нове Село, Ділове, Усть-Чорна, Німецька Мокра, у яких спільнотами мешкали німці. Перебуваючи в Закарпатті, він мав кілька зустрічей із тодішнім головою “Просвіти” Августином Волошином (1874 – 1945) і вів бесіди про “ідеали виховання” та “проблемно-тематичний комплекс українських питань”. Гість із Праги був захоплений ерудицією о. Августина Волошина, автора ґрунтовної праці “Педагогіка і дидактика” (Ужгород, 1923). Її високо оцінив Е. Вінтер, зокрема, на сторінках спогадів “Мое життя на службі взаємодії народів”. Зібрані в Закарпатті матеріали здебільшого етнографічного характеру, лягли в основу книжки, що побачила світ 1926 року в Мюнстері під назвою “Німці в Словаччині та в Підкарпатській Русі”. Фольклорне багатство українського, чеського, словацького, німецького народів цікавило науковця передусім у порівняльно-типологічному зрізі. Питання, пов'язані з історією Української греко-католицької церкви, Е. Вінтер досліджував у бібліотеках та архівних фондах Ватикану, де перебував від 5 грудня 1926 до 7 січня 1927 р. Як Д. Чижевський, так і німецький учений розглядали факти з історії України зазвичай у двох аспектах, тобто з проекцією на а) національно виокремлену площину – суб'єктну величину української культури та б) загальноєвропейську значущість, а відтак – у її загальнолюдську цінність.

Досить порівняти в цьому зв'язку праці Д. Чижевського, наприклад, “Філософічна метода Сковороди” (1930), “Філософія Г. С. Сковороди” (1934), “Про деякі джерела символіки Гр. Сковороди” (1934), “Замітки до творчості Сковороди, як поета. Василь Капніст та Сковорода” (1937), власне, з тематично аналогічними дослідженнями Е. Вінтера (“Україна та церковна унія” (1930), “Боротьба українців за національну ієрархію...” (1939 – 1940), “Національна й релігійна боротьба в Галичині...” (1939), “Візантія та Рим у боротьбі за Україну...” (1942; 1944), “Раннє просвітительство” (1966), “Духовний портрет Феофана Прокоповича” (1968), “Мислитель Григорій Сковорода” (1979)) та ін., аби зримо побачити спільні тенденції та типологічні відповідності, спільні чи наближені концептуальні акценти під пером обох авторів. Скажімо, німецький учений написав змістовний відгук про студію Д. Чижевського “Штурова філософія життя” (Братіслава, 1941), який опублікував того ж року в Лейпцігу [26, 310]. Слідом за Д. Чижевським Е. Вінтер як рецензент поділяв тезу Людовита Штура (1815 – 1856) про визначальну роль мови та її первинну сутність у процесі національного відродження, коли знову постає відновлений чин духовного життя народу [16, 4] (пор.: [4, 744-746]). Цей активний чин охоплює тривимір історичної пам'яті крізь призму національної свідомості з проекцією на сприйняття державності як волевияв усіх верств народу й послуговування культурною спадщиною як опорою національно-культурного розвитку (письменство, мистецтво, наука, традиції) з урахуванням наступності досвіду поколінь. Е. Вінтер висловлював непасивне співчуття українському народові, коли працював на зламі 30-х – початку 40-х рр. над неоднозначною темою “Візантія та Рим у боротьбі за Україну упродовж 955 – 1939 рр.”; коли втілював у життя свій давній задум – видати німецькомовні твори І. Франка окремим томом – “Матеріали до історії та культури України” (Берлін, 1963, 578 с.). [20]. До слова, автор цих рядків був свідком тієї по-громадянському сміливої ініціативи, яку вчений пристрасно явив у справі укладання й видання монографічної праці “Революційний демократ Тарас Шевченко (1814 – 1861). Матеріали про діяльність українського поета і мислителя та рецепція його творчості в німецькомовному і західнослов'янському мовному ареалі” (Берлін,

1976, 189 с.) [19]. А з нагоди 150-річчя від дня народження Т. Шевченка Німецька академія наук провела – значною мірою заходами Е. Вінтера – міжнародний науковий симпозиум на пошану видатного сина України (Берлін, 16-17 червня 1964 р.), де прозвучала доповідь академіка Вінтера на тему “Революційний демократ Тарас Шевченко і меттерніхівська Австрія”.

Доводиться тільки пошкодувати, що на цьому форумі був відсутній Д. Чижевський. Зрозуміло, на заваді були ідеологічні перешкоди, які й поклали край творчій взаємодії двох науковців. Отже, слід розрізнити два її етапи: 1924 – 1945 рр., коли вона була активною й обопільною; 1946 – 1977 рр., коли творча взаємодія між цими вченими фактично згасла, хоч її прояви виринали, щоправда, на пасивному рівні, з боку берлінського колеги... Скажімо, Е. Вінтер робив спроби зберегти славнозвісну книгозбірню Д. Чижевського в Галле, коли в 1948 – 1951 рр. виконував обов’язки ректора університету ім. Мартіна Лютера в Галле-Віттенберг. Хто знає, але автор цього висновку переконаний: у тому, що вона сьогодні функціонує, певна заслуга належить академікові Е. Вінтерові. За спостереженнями Володимира Янцена, у фондах бібліотеки Д. Чижевського в Галле значаться дві публікації Е. Вінтера: “Боротьба українців на теренах Верхньої Угорщини за національну ієрархію в Терезіанську епоху: за ватиканськими джерелами” (1939 – 1940), а також “Візантія та Рим у боротьбі за Україну впродовж 955 – 1939” (1942). Тут доцільно наголосити: у книжковому фондї, зібраному Д. Чижевським у роки його праці в Гайдельберзькому університеті, значиться понад 15 тисяч одиниць, зокрема безцінних стародруків, рідкісних книжкових і періодичних видань, рукописів, листів славетних кореспондентів (приміром, від Романа Якобсона, Романа Інгардена). Весь цей унікальний маєток перейшов Гайдельберзькому університету 19 січня 1982 р. з волі єдиної спадкоємиці Дмитра Чижевського – дочки Тетяни Чижевської – за станом на 24 квітня 1977 р. Це велика втрата для України, в ім’я якої жив і творив уродженець міста Олександрія, що поблизу Єлисаветграда (нині Кропивницький), краю корифеїв українського театру – Марка Кропивницького, Марії Заньковецької, Івана Карпенка-Карого, Миколи Садовського, Панаса Саксаганського... Наприкінці 60-х років Д. Чижевський мав на серці розпуку: держава, що позначала сама себе як “одна шоста частина світу”, віроломно ввійшла до міста його молодості – Золотої Праги, поклавши кінець “оксамитовій весні” Александра Дубчека (1921 – 1992). Д. Чижевський ніколи не прислужував можновладцям; однак, за його припущенням, засади конформізму сповідував Е. Вінтер, який став – несподівано для багатьох – прихильником ідей соціалістичної Німеччини, хоч до останнього подиху залишався громадянином Австрії... Не нам судити, чи мав рацію український гуманітарій, коли не відповідав на листи свого колеги. Як відомо, його визначний краєнин Олекса Горбач (1918 – 1997) полишив нащадкам таку характеристику: “Як учений Чижевський вирізнявся надзвичайно глибокими й обширними філологічними знаннями, як рецензент – прегострим пером, а як людина – безцеремонно-жорстким висловлюванням своїх поглядів; те останнє приятелів йому не приспорювало” [1, 3].

Одне слово, в особі Д. Чижевського Україна мала великого сина, а в постаті Е. Вінтера – палкого прихильника, який з однаково рівним голосом висловлював свої почуття любові німецькою, українською й чеською мовами, бо мав, за його словами, три Вітчизни – Чехію, Австрію та Україну [29, 54, 135]. Йому були близькі ідеали Григорія Сковороди, який був філософом європейської просвітницької традиції на засадах первинності національного ґрунту. Він рішуче відкидав шовіністичні формулювання Віссаріона Белінського й Михайла Погодіна, сутність яких полягала в так званій “сполуці слов’янських народів”

і неодмінно – зі старшим і молодшим братами, поміж якими українському з його духовним і матеріальним потенціалом відводилася упосліджена роль сильного донора... Важливо, що Е. Вінтер об'єктивно розглядав державність як основу природного розвитку кожної нації, а відповідний народ – український чи білоруський – як суб'єкт у його історії. У її вимірах церква постає одним із вагомих чинників, що сприяють збереженню та примноженню духовних скарбів, зокрема мови, пісень, казок, звичаїв, вірувань та інших виявів наступності історичної пам'яті від покоління до покоління.

Варто зазначити: Е. Вінтер тонко тлумачив витривалість української ідеї, що стала йому як дослідникові безумовно зрозумілою, а крізь призму сприйняття творчої спадщини Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка – близькою. Йому судилося особисто зустрічатися з багатьма українськими діячами, зокрема Андреем Шептицьким, Йосифом Сліпим, Іваном Огієнком, Августином Волошином, Михайлом Грушевським, Павлом Скоропадським, Дмитром Дорошенком, Іваном Крип'якевичем, Іваном Мірчуком, Зеноном Кузелею, Василем Гренджею-Донським. У цій плеяді Д. Чижевський посідав присутнє місце, якщо закроювати бесіду про благотворний вплив на процес становлення наукових зацікавлень і життєвих уподобань Е. Вінтера (див.: [27; 28; 23; 24]). Звісна річ, не з усіма оцінками німецького славіста можна погодитися за сучасної доби, чимало з них не витримали перевірку часом, а окремі втратили своє конкретне значення. Проте не вони визначають обличчя Е. Вінтера, наукову спадщину якого розглядаємо – крізь призму “суголосності мислення” – у контексті творчої взаємодії з Д. Чижевським (пор.: [14; 15; 10; 9; 21; 22]). Визначальним видається такий акцент-висновок: німецький учений був цільним у спрямуванні своїх українознавчих зацікавлень, його об'єктивного й аргументованого осмислення художньої спадщини Г. Сковороди, Т. Шевченка та І. Франка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач О. Чотири нариси історії української літератури й критики // *Нариси історії української літератури й критики* Миколи Гнатишака, Дмитра Чижевського, Миколи Глобенка-Оглоблина, Андрія Ковалівського. – Мюнхен, 1994.
2. Данко О. Проф. Дмитро Чижевський у нас і в чужих // *Записки* обласної наукової бібліотеки ім. Дмитра Чижевського. – Кіровоград, 1994.
3. Євтух М., Кемінь В. Освітня діяльність української еміграції у Чехословаччині між двома світовими війнами (1921–1945 рр.). – Київ, 1997.
4. Жулинський М. Формування національної ідентичності, або Чим розростаються держави // *Жулинський М.* Слово на сторожі нації. – Київ: Український письменник, 2015.
5. Зимомря М. Закарпаття в оцінках академіка Едуарда Вінтера // *Календар* “Просвіти” на 1991 рік. – Ужгород, 1991.
6. Зимомря М. П. Й. Шафарик в австрійській та німецькій критиці 40 – 60-х років XIX ст. // *Pavel Jozef Safarik a slavistika.* – Presov, 1996.
7. Кирилюк Є. Український романтизм у типологічному зіставленні з літературами західно- і південнослов'янських народів. – Київ, 1973.
8. Мишанич О. Дмитро Чижевський як історик давньої української літератури // *Чижевський Д.* Український літературний барок. Нариси. – Харків, 2003.
9. Мишанич О. Невідомий Чижевський (Передмова до українського видання книжки Вернера Кортгааза “Дмитро Чижевський (1894 – 1977) у Чехословаччині і Німеччині”) // *Мишанич О.* На переломі. Літературознавчі статті і дослідження. – Київ, 2002.
10. Надв'ярних Н. Концепція личностного сознания Дмитрия Чижевского как явление феноменологической эстетики // *Літературознавство.* – Кн. II. – Київ, 2000.
11. Наливайко Д. Українська реалістична література в порівняльно-типологічному зрізі // *Хроніка* – 2000. – Наш край. – Київ, 1993. – Вип. 5 (7).
12. Набіжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919 – 1926. – Київ, 1999.
13. Неврлі М. УВУ – база незалежної української науки у вільному світі (1921–1945) // *Від* наукового товариства ім. Шевченка до Українського Вільного університету. – Київ-Львів-Пряшів-Мюнхен-Париж-Нью-Йорк-Торонто-Сідней, 1992.
14. Огієнко І. Українська культура. – Київ, 1918.

15. *Петров В., Чижевський Д., Глобенко М.* Українська література // *Мірчук І.* Історія української культури. – Мюнхен-Львів, 1994.
16. [*Смирнов А.*] К 175-летию со дня рождения Людовита Штура // *Людовит Штур* и его время (К 175-летию со дня рождения). – Москва, 1992.
17. *Сивокінь Г.* Одвічний діалог (Українська література і її читач від давнини до сьогодні). – Київ, 1984.
18. *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті.* – Т. 1. – Київ, 1987. – Ч. 2.
19. *Der revolutionäre Demokrat Taras Ševčenko 1814–1861.* Beiträge zum Wirken des ukrainischen Dichters und Denkers sowie zur Rezeption seines Werkes im deutschen und im westslawischen Sprachgebiet. – Hrsg. von E. Winter, G. Jarosch. – Berlin, 1976. – 189 S.
20. *Franko I.* Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine. Ausgewählte deutsche Schriften des revolutionären Demokraten (1882 – 1915) / Hrsg. von E. Winter, P. Kirchner. – Berlin, 1963. – 578 S.
21. *Grasshoff H.* Ein Verfechter des Idealismus und Mystizismus. Zum Wirken Prof. Tschizewskijs // *Wissenschaft am Scheidewege.* Kritische Beiträge über Slawistik, Literaturwissenschaft und Ostforschung in Westdeutschland / Hrsg. von Ziegenggeist. – Berlin, 1964.
22. *Korthaase W.* Dmytro Cyzevs'kij (1894 – 1977) in der Tschechoslowakischen Republik und in der Bundesrepublik Deutschland. – Berlin, 2000.
23. *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen.* Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag / Redaktion von H. Mohn und C. Grau. – Berlin, 1966.
24. *Wegbereiter der deutsch-slawischen Wechselseitigkeit* / Hrsg. von E. Winter und G. Jarosch. – Berlin, 1983.
25. *Winter E.* Byzanz und Rom im Kampf um die Ukraine 955–1939. – Fürth, 1993.
26. *Winter E.* Dim. Tschyzevskij. Sturova filosofia zivota. – Bratislava, 1941 // *Leipziger Vierteljahresschrift für Südeuropa.* – Jg. V (1941).
27. *Winter E.* Frühaufklärung. Der Kampf gegen den Konfessionalismus in Mittel- und Osteuropa und die deutsch-slawische Begegnung. – Berlin, 1966.
28. *Winter E.* Frühliberalismus in der Donaumonarchie. Religiöse, nationale und wissenschaftliche Strömungen von 1790–1868. – Berlin, 1968.
29. *Winter E.* Mein Leben im Dienst des Völkerverständnisses. – Bd. 1. – Berlin, 1981.

Отримано 4 жовтня 2016 р.

м. Дрогобич Львівської обл.

